

ROOLITUKSEN HIERARKIAN VÄHENTÄMINEN TEATTERITYÖSSÄ

Lotta Vaattovaara, lotta.vaattovaara@gmail.com Nuorten teatterikerho

1 JOHDANTO

Teatteriharrastuksen keskiössä on nuori tai lapsi, joka haluaa tulla nähdyksi. Nähdynsi tuleminen kiinnostaa, pelottaa, jännittää ja innostaa. Ohjaan yläaste- ja lukioikäisten teatteriryhmää eli 13-18 -vuotiaita. Syksyllä kauden alussa harjoittelimme teatterintekemisen perustaitoja: luottamuksen rakentamista, heittäytymistä, epäonnistumista sekä ideoiden hyväksymistä lähinnä improvisaatioharjoitusten pohjalta. Teimme paljon fyysistä ei-sanallista harjoittelua eri tekniikoin. Pidän tärkeänä taitona oppia luottamaan itseensä ja kanssatekijöihin, tätä kautta pystytään luomaan jotain yhdessä ja pystytään turvallisesti epäonnistumaan ja tulemaan nähdyksi kokonaisina, keskeneräisinäkin.

Kevätkaudella tähtäimessämme on esityksen valmistaminen. Esitykseen liittyy enemmän painolastia roolituksen ja näyttämön hierarkioiden myötä. Näyttämöllä kaikki kertovat yhteistä tarinaa, jotkut suuremmissa, jotkut pienemmissä rooleissa. Roolit eivät ole tasavertaisia kooltaan vaan todella epäsuhtaisiakin. Kuinka saada kaikki innolla mukaan valmistamaan yhteistä esitystä vaikka oma rooli näyttäytyisi pienenä? Miten purkaa sanallisesti ja harjoitusten kautta perinteistä hierarkiaa, jossa suuret roolit mielletään hyväksi ja tärkeiksi ja pienet roolit huonommiksi ja merkityksettömämmiksi? Tästä sain idean pedagogiseen kehittämistehtävään.

Teatterimaailma kantaa sisällään edelleen paljon myyttistä päärooleihin liitettävää arvohierarkiaa. Itse olen kokonaistaideteoksen ja ensembletyöskentelyn vankka kannattaja. Näen kaikki roolit olennaisina enkä usko siihen, että ”turhia” asioita laitetaan näyttämölle. Mielekkyyden kokeminen harrastuksessa on olennaista ja jokaisen tulee tuntea olevansa tärkeä osa kokonaisuutta.

Monessa otteessa luennoilla tuli esiin lasten osallisuus harrastustoiminnassa. (Lehto 30.1.2024; Lammassaari 7.2.2024.) Heidi Lammassaari puhui oppimisen edellytyksistä luennollaan 7.2.2024. Tästä mieleeni jäi vahvasti hänen mainitsemansa oppijan oma osallisuus, sekä pedagogin uskallus antaa tilaa oppilaille itselleen. Lammassaaren

mukaan pedagogin ei ole tarkoitus ottaa liikaa tilaa itselleen. Nämä ajatukset resonoivat oman pedagogina toimimiseni kanssa. Pysin lisäämään nuorten osallisuuden, pystyvyyden ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Mielestäni juuri pedagogin tilan antaminen tukee näitä tunteita. On tärkeää, että nuorelle syntyy tunne siitä, että on tärkeä, saa haastaa itseään ja pystyy ratkaisemaan itse asioita luovuuden ja itseilmaisun avulla.

2 JOKAINEN ON TÄRKEÄ

Riisuakseni näytelmän valmistamiseen ja erityisesti roolitukseen liittyvää perinteistä hierarkiaa, jossa minä ohjaajana osoitan roolit omalla itsevaltaisella päätökselläni, pyrin osallistamaan nuoria mahdollisimman paljon kaikissa vaiheissa. Kerroin valinneeni heidän toiveidensa pohjalta Shakespearen näytelmän Kesäyön uni ja sen lisäksi teemme heidän omista ideoistaan käsikirjoitetun lyhyen kauhunäytelmän. Nuoret olivat toivoneet eniten romantiikkaa, kauhua, komediaa ja klassikkoa. Luimme lyhennetyn Kesäyön uni -näytelmän yhdessä ääneen. Sanallistin Shakespearen tyylilajia ja roolien ymmärtämistä niin kuin minulle on opetettu. Monet roolihenkilöt ovat enemmän kuin oma itsensä, ne edustavat aina jotakin näytelmän maailmassa. Esimerkiksi isä edustaa vanhempaa sukupolvea ja vanhoja arvoja, kuningas edustaa lakia, nuoret nykyaikaa tai rakkautta, ilkkurinen Puck on sattuma tai elämä itse, joka heittelee kuolevaisia heidän tahdostaan riippumatta.

Lukemisen jälkeen roolitusten suunnittelua varten pyysin nuoria ilmoittamaan minulle mikäli he haluavat paljon tekstiä tai vähän tekstiä, tai jos joku rooli oli heistä erityisen kiinnostava. Tällä tavoin sain hieman osviittaa siitä mitä he itse toivovat. Syksyn alussa teetin nimettömän kyselyn haaveista, toiveista, tavoitteista ja peloista harrastuksen suhteen. Joidenkin tavoitteena oli uskaltautua puhumaan ääneen muiden edessä, jotkut halusivat oppia kaikkea mahdollista näyttelemisestä. Nuoret tulevat hyvin erilaisista taustoista, osalla on pitkä teatteriharrastus takanaan, osa on ilmaisutaitopainotteisessa koulussa, osalle tämä on ensikosketus teatteriharrastukseen. Erilaiset roolit tarjoavat eri taito- ja uskallustasoille sopivaa tekemistä.

Useat nuoret halusivat paljon tekstiä ja tekemistä, enemmän kuin mitä minulla oli heille antaa. Tässä jouduin tekemään valintoja ja pohtimaan jokaista yksilönä; mikä

heitä motivoisi, mikä haastaisi sopivasti. Joidenkin haaste on olla osana joukkoa ja tukea tarinankuljetusta muutoin kuin olemalla äänessä. Joidenkin haaste on uskaltautua ottamaan omaa tilaa ja korkeampaa statusta kuin missä siviilissä viihtyy. Teatteri tarjoaa loistavan välineen työskennellä näiden asioiden kanssa. Kuinka kuunnella? Kuinka tukea toista? Kuinka ottaa oma tila ja taas luopua siitä, kun sen aika on?

Kun julkaisin roolilistan sanoin, että tämän ei tarvitse olla kiveen hakattu vaan minulle voi myös ehdottaa muita rooleja. Kukaan ei huomauttanut epätyytyväisyydestä roolijaossa. Pohdin oliko tämä kohteliaisuutta, lannistuneisuutta, välinpitämättömyyttä, pelkoa vai tyytyväisyyttä. Toivon, että se oli viimeisintä. Sanallistin valintojani ohjanneita periaatteita yleisellä tasolla, en halunnut koko ryhmän edessä eritellä miksi juuri N on saanut roolin X. Edelleen korostin, että minulle voi tulla sanomaan tai laittaa viestin, jos haluaisi jonkun muun roolin. Näin ei ole tapahtunut.

Olimme käyneet jo syksyn aikana nuorten kanssa näyttämön peruseriaatteita läpi. Avaan pedagogisen kehittämistehtäväni kannalta olennaisia osia. Näyttämöllä ohjataan katsojan fokusta eli sitä mihin hän kiinnittää huomionsa. Näyttämöllä voi olla yhtäaikaaisesti kaksikymmentä ihmistä, mutta jos seuraamme kahden ihmisen väittelyä fokus on heissä. Jos haluamme siirtää fokuksen, muutamme kompositiota. Tuomme sinne liikettä tai liikkumattomuutta, valoa tai pimeyttä. Kuka tahansa voisi missä hetkessä tahansa napata fokuksen, mutta silloin katsoja saattaisi tipahtaa kärryiltä. Mitä pitää katsoa? Ketä seurata? Tässä olennaisimpia ovat ne kahdeksantoista muuta näyttelijää. He ohjaavat omalla toiminnallaan fokuksen sinne missä se on. Jos koko joukko remuaa, ei kukaan kuuntele kahden hengen kohtausta.

Toinen tärkeä elementti suurella ensemblella on statuksen näytteleminen. Yksi ihminen ei voi näyttellä hallitsijaa. Voimme toki tunnistaa vaatetuksesta ja kruunusta jonkun hallitsijaksi, mutta vasta hänen alamaaisensa ja hoviväkensä tekee hänestä korkeamman statuksen henkilön. Vaikka hallitsija kaivaisi räkää nokastaan ja haukottelisi kruunajaisissa, voivat henkilöt hänen ympärillään tehdä hänestä suuren ja mahtavan. Tämä toimii totta kai myös toiseen suuntaan: jos hallitsija näyttelee arvokasta ja suurta henkilöä, voivat vastaanäyttelijät irvailemalla ja välinpitämättömyydellä madaltaa tämän statuksen. Erilaisten statusharjoitteiden

tekeminen nuorten kanssa on ollut hulvatonta. Olen huomannut nuorista kuinka vapauttavaa on leikitellä statuksilla. On hauskaa näytellä esimerkiksi opettajaa, jolla hyvin matala status suhteessa vaikkapa koulun siivoajaan.

Roolihenkilöitä olemme hakeneet myös puvustuksella niin, että jokainen toi harjoituksiin itse valitsemansa puvustuksellisen elementin tai tarpeistoesineen. Se sai olla omalle roolihenkilölle tai jollekulle muulle tarkoitettu. Näitä esineitä ja vaatteita sai lainata tai pukea itse. Niiden lisäksi olin tuonut hyvin erilaisia vaatteita, hattuja, huiveja ja koruja nuorten pengottavaksi. Tämä toimi sekä omaan rooliin heittäytymisessä että toisen roolin arvostuksessa ja kuvittelussa. Kaikki saivat sanoa mielipiteensä ja näkemyksensä siitä kenelle muhkea karvatakki sopisi ja kenen päähän kukkaseppelä kuuluu. Yritän näin saada nuoret tekemään yhteistä teosta eikä katsomaan näytelmän valmistamista vain oman roolihenkilön näkökulmasta.

Vaikka muiden katsominen on opettavaista ja teen sitä paljon, halusin vähentää pienten roolien tekijöiden odotusaikaa ja ennaltaehkäistä tylsistymistä suunnittelemalla ohjaamisen kahdella eri taktiikalla. Kun teemme kohtauksia, joissa voin käyttää kaikkia esimerkiksi kansanjoukkona tai keijukaisina, kaikki ovat paikalla. Kun teemme pienen porukan kohtausta, loput menevät toiseen tilaan ja saavat toisen tehtävän liittyen nuorten omaan kauhuteokseen. Tämä tuntui toimivan mainiosti. Nuoret ovat oppineet lyhyitä improvisaatiotekniikoita syksystä asti, joten koen tehtävät heille sopivan haastaviksi. Aikaa tehtävälle ja yhden kohtauksen ohjaamiselle on noin 15-25 minuuttia eli hyvin niukasti, mutta riittävästi, että nuoret pystyvät valmistamaan minidemon annetuilla ohjeilla. Näitä ohjeita voivat olla esimerkiksi ennalta määritelty paikka, henkilö, tunnelma, henkilömäärä tai muu konkreettinen ohje. Harjoituksen lopussa katsomme sekä ohjaamani kohtauksen että nuorten valmistaman demon. Sanallistan molempien tärkeimpiä huomioita, onnistumisia ja mahdollisimman konkreettisia asioita sekä kysyn nuorten omia huomioita. Näin myös jokainen nuori saa mahdollisuuden olla ohjattavana pienemmässä porukassa ja pystyn antamaan henkilökohtaisempaa palautetta ja kannustusta.

Hierarkia teatterin lavalla näyttäytyy monin tavoin. Yksinkertaisimmillaan se on sitä mitä näemme, kenen tarinoita kerrotaan, millaisia kehoja näyttämöllä nähdään, ketkä pääsevät ääneen. Näkemättä jäävät ne tunteet, joita näkyvän roolituksen alle kätkeytyy. Siellä voi olla esimerkiksi kateutta, ylpeyttä, rakkautta, ihailua, pelkoa, jännitystä, pettymystä ja huvittuneisuutta. Joku voi kokea, että ei osaa mitä tekee tai osaisi paremmin kuin toinen. Joku voi kokea roolituksen epäreiluksi ja kyllästyä koko prosessiin. Ohjaaja voi keskittyä vain isojen roolien ohjaamiseen ja luoda näin ilmapiiriä, jossa osa porukasta ei tunne olevansa tärkeitä. Nämä asiat näkyvät epäsuorasti näyttämöllä ja vaikuttavat suoraan harrastustoiminnan mielekkyyteen.

Toivon, että tämän kokemuksen jälkeen nuoret osaavat paremmin purkaa ja sanallistaa tunteitaan roolituksiin liittyen ja osaavat myös nähdä sen neutraalina osana teatteriharrastusta. Toisten tsemppaaminen ja omien haasteiden kanssa työskentely tuottavat innostuksen ja ilon tunteita.

LÄHTEET

Lammasaari, H. (2024). *Tunteet ja motivaatio nuoren harrastajan elämässä*[Suullinen esitys]. 7.2.2024. Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Lehto S. (2024). *Osallisuuden tukeminen harrastusympäristössä* [Suullinen esitys]. Pedagogisen toiminnan perusteet lasten ja nuorten harrastustoiminnassa 30.1.2024. Opetus - ja kulttuuriministeriö.